

General Napoleon og hans 10.000 mand

Civilingeniør og bachelor i historie, Jens Rasmussen

Vi kender alle sangen om general Napoleon og hans 10.000 mand. Men der er nok ikke mange, der tænker på, at der kunne være tale om danske soldater. Ikke desto mindre er det et faktum, at Danmark under Napoleonskrigene stillede et hærkorps af denne størrelse til rådighed for Frankrig, og dette korps deltog i krigen i Nordtyskland og Holsten.

Soldaterne i hærkorpsset var landsoldater altså værnepligtige fra bondestanden, og de var udtaget på almindelig session. En del af disse soldater bragte en notesbog med sig, hvori de skrev om forskellige emner, men først og fremmest viser.

Visebøger fra bondestanden fra 1840'erne har før været omtalt (Skalk 2012:4). I det følgende fortælles om indholdet af otte visebøger fra perioden 1805-1820, alle nedskrevet af landsoldater.

KRIGSPLAGET EUROPA

Den franske revolution i 1789 havde følger i hele Europa. Allerede fra 1792 var Frankrig i krig med en række europæiske lande, som frygtede en udbredelse af de revolutionære og republikanske strømninger. Betegnelsen Napoleonskrigene bruges ofte for krigen fra 1799, hvor den franske ledelse var i hænderne

på Napoleon d. 1. Bonaparte. Krigene varede med små afbrydelser frem til 1815, hvor Wienerkongressen dannede ramme om en aftale om fred og nyordning af Europa.

I slutningen af 1700-tallet kunne Danmark udnytte sin neutrale status og holde sig udenfor krigen, men kom efterhånden i modsætningsforhold til England. Det endte med slaget på Reden i 1801 og efterfølgende en forsigtig neutralitetskurs frem til 1807.

I 1807 blev Danmark besejret af England og den dansk-norske flåde udleveret til England. Siden allierede Danmark sig med Frankrig frem til 1814 og stillede et hærkorps på over 10.000 soldater til rådighed for Napoleon. De var flere gange engageret i hårde kampe i Nordtyskland og Holsten mod preussiske, russiske og svenske styrker.

I 1814 blev Danmark tvunget til at tilslutte sig alliancen mod Frankrig og måtte stille op til 15.000 soldater, som skulle bidrage til den endelige sejr over Frankrig. De soldater kom dog aldrig i kamp, men måtte i flere omgange marchere til fods frem og tilbage til Bremen og til Nederlandene.

Først efter den endelige fredsslutning endte et korps på 5.000 soldater i Nordfrankrig som en del af de allieredes besættelsestropper fra 1815-1818. De forskellige danske korps betegnedes som auxiliærkorps (hjælpekorps).

↑ Fig. 1. Uniformer fra 3. Jydske Infanteriregiment i 1813 tegnet af C. Würgler Hansen.

DANNELSE AF FOLKET

Krigene foregik i en brydningstid. Oplysningstiden, som ofte angives at slutte med den franske revolution, fortsatte i Danmark. Man ønskede at fremme landets ve og vel ved en målrettet indsats gennem den løbende bondefrigørelse, indførelse af almen skoleundervisning og modernisering af de væbnede styrker med værnepligt for bondestanden.

Der blev oprettet filantropiske selskaber, og man efterstræbte en højnelse af smagen hos de lavere stænder, som det eksempelvis fremgår af titlen på en af tidens visesamlinger: "Samling af Selskabs-Sange for Almuen i Almindelighed til Munterhedens Udbredelse og Smagens Forædling" fra 1808. Mange var nemlig bekymret over standarden af de viser, som blev sunget af folket og ofte stammede fra skillingstryk.

SOLDATER-VISEBØGER

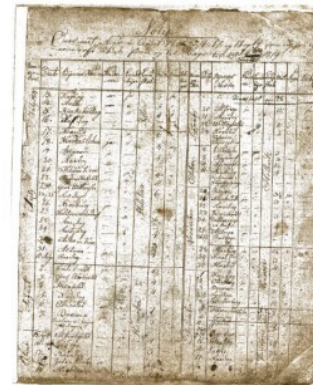
Visebøgerne, som er udgangspunkt for det følgende, er altså nedskrevet i denne periode af værnepligtige landsoldater. De er fundet forskellige steder: tre på Dansk Folkemindesamling, en enkelt på Det Kgl. Bibliotek, to visebøger i Rigsarkivet, én på Museum Thy og den sidste fordelt på Landesarchiv Schleswig-Holstein og Syddansk Universitetsbibliotek.

← Fig. 2. Første opslag i en læderindbundet visebog skrevet af Peter Petersen Krog på Falster i 1808 med visen Ich bin meinem Mädchen gut (Jeg er god for min pige).

↓ Fig. 3. Soldaterne bag visebøgerne.

→ Fig. 4. 'Notice' eller marchrulle, der viser de tilbagelagte etaper fra Sinding ved Silkeborg og næsten til den nederlandske grænse.

DAGBOG OG PARLØR

Trods betegnelsen visebøger rummer de også en del andet stof. Soldaterne dokumenterede ofte deres lange marcher og har typisk gjort det i form af en marchrulle, altså en kalender med angivelse af de daglige etaper i mil og med start- og slutlokalitet. De opregner også den samlede distance per side, så det er givet en præstation, de var stolte af (fig. 4).

Nogle af de soldater, der var med i Frankrig, har skrevet en parlør og kunne derved føre en vis samtale med de lokale. Herudover rummer visebøgerne også opskrifter på farver, eksercitsplaner og regnskab.

Navn	Hjemsted	Regiment	Antal viser
Christen Pedersen Vestergaard	Saltum, Vendsyssel	3. jyske inf.	58
Peter Petersen Krog	Hoptrup, Sønderjylland	Slesvigske inf.	13
Christian Hansen Abild	Abild, Sønderjylland	Slesvigske inf.	15
Jørgen Madsen Skyum	Skyum, Thy	Ukendt	11
Christen Jensen Fouerbye	Lem, Vestjylland	Fynske inf.	16
Niels Sørensen Jægerup	Jægerup, Sønderjylland	Fynske inf.	13
Jens Madsen Hinge	Hinge, Midtjylland	2. jyske inf.	35
Madtz Madtzen Thomsen	Oksbøl, Sønderjylland	Oldenborgske inf.	30

Visebøgerne er typisk lidt mindre end A5 i format og syet sammen i ryggen. De er tit meget slidte og er skrevet med blæk, som har holdt sig godt i de mange år. Læseligheden er dog svær som følge af soldaternes varierende håndskrift og de primitive forhold, som de ofte må være nedskrevet under (fig. 2).

Soldaterne bag visebøgerne kom fra den danske helstat, som frem til 1814 bestod af kongeriget Danmark-Norge, hertugdømmerne Slesvig og Holsten samt kolonierne. Mærkeligt nok er der ikke fundet visebøger fra øerne eller fra det nuværende Schleswig-Holstein. De otte soldater er næppe repræsentative for kongens landsoldater, men indtil videre må det antages (fig. 3).

Soldaterne må formodes at have skrevet uafhængigt af hinanden. Ud af i alt 191 viser

står kun 15 i mere end én visebog, og kun to viser findes i fire visebøger. Disse to viser tager udgangspunkt i soldaternes konkrete oplevelser, så soldaterne har tilsyneladende ikke fået besked eller ordre på at nedskrive særligt opbyggelige eller patriotiske viser. Omvendt har der nok heller ikke været censur. En vise lyder: "Thi de som bar Baand og bar Stierner har ofte de Dummeste Hierner" - det var nok en farlig ytring at vise ringeagt over for de højere klasser på den tid.

BØGER AF BETYDNING

Bøgerne og viserne må have betydet meget for soldaterne. Papir og blæk var en begrænset ressource, og selve processen med at indsamle, udvælge og nedskrive må have været møjsommelig. Der kan have været status i at

eje en visebog med mange, måske også udenlandske viser, eller de var udtryk for en samlermani.

Soldaterne var fra bondestanden med begrænset skolegang, men de besad alligevel en imponerede og ret ensartet stavfærdighed. Fremmedord volder dog ofte problemer og er tit gengivet med lydskrift, ligesom stort begyndelsesbogstav også forekommer lidt tilfældigt.

De fire visebøger skrevet af soldater fra Slesvig har relativt mange tyske viser, for de har jo kendt det tyske sprog, men stavningen tyder på dansk som skolesprog. Nogle af soldaterne fra Nørrejylland har også tyske viser i deres bøger.

Omtrent en fjerdedel af viserne er på tysk, mens resten er på dansk. Soldaternes regionale baggrund træder frem i nogle af vestjydernes viser, men der er kun én vise med egentlig dialekt:

Og naar de tilsammen nu danset har
 en halv snees danse eller fleere
 saa trættes tillige det øndige par
 og karlen begynder at sværre:
 o hille mænd og uarn huor bløu a no uarm
 o hiate bette Maren ta mæ no i arm

Forskellige viseemner

De i alt 191 viser dækker en bred vifte af emner som vist nedenfor med antallet af viser i parentes - nogle af viserne kan tilhøre flere kategorier:

- Drikkeviser [21]
- Historie og politik [28]
- Hverdagsliv [15]
- Kærlighed [50]
- Køn og erotik [22]
- Religion og moral [7]
- Soldaterliv [48]

DRIKKEVISER

Drikkeviserne kan ofte genfindes i trykte visebøger. Der er tale om hyldest til gildet, vinen og venskabet samt skålviser, men drikkeri ses også som direkte tilrådeligt for soldater:

Hvis et godt Raad i følge kan
 Drikker før i til Kampen drager
 Ædru ieg tugte kan min Mand
 Med en Ruus ieg 4re kan tage

HISTORIE OG POLITIK

Nogle af disse viser beskriver konkrete hændelser, marcher, slag og historiske personer. Visen med den enkle titel "Hør kammerater alle" består af 23 strofer, som beskriver soldaternes marcher og kampe fra efteråret 1813, og til de er i sikkerhed i Rendsburg i foråret 1814.

De politiske viser omfatter også hyldestviser til kongen og kronprinsen. Visen "Jeg er soldat og fro" slutter således:

Leve Kong Frederich
rolig sund munter Qvæk
megtig og stor
Hura for Frederich, frejdig i Døden gik
hver Mand som Livet fik i Dan og Nord

Da der taltes mange sprog i kongens riger, er der også hyldestsange på tysk.

NYE VÆRDIER

Patriotismen var en af de ting, der holdt det mangeartede, danske rige sammen. I begyndelsen af 1800-tallet var den som samlende kraft ved at blive afløst af nationalismen, der fokuserede på en nations fælles sprog, historie og kultur. Dette kan dog ikke aflæses af visebøgerne, som typisk anfører, at soldaterne skal kæmpe for kongen og for fødelandet - ingen steder bliver de senere betegnelser 'folk' og 'fædreland' nævnt som værdier.

Modstanderen i krigen bliver typisk benævnt 'fjenden', men bliver ikke demoniseret. Visen "Tre herrer monne skrive om Bretlands kongerige" beskriver en høflig dialog mellem kronprinsen og admiral Nelson, og Nelson bliver fremstillet som en agtet fjende.

Soldaterne udtrykker dog forundring, når de efter hårde kampe sammen med de franske soldater pludselig udkommanderes for at kæmpe sammen med englændere og prussere mod Napoleon:

Nu er os bleven vor største fiende
Om vendt til vores bedste ven

Kun samme Napoleon bliver nedgjort som person i sangen "Wer so aus Russland wandern Muss" som en stor bandit, bastard og horeunge. Denne vise omtaler et kronet hoved på en sådan måde, at flere af dens strofer blev udeladt i en tysk samling af historiske viser fra 1836, selvom Napoleon var fjenden.

DIALOGVISER

I dialogviserne beskriver Europas fyrster og paven hver deres holdninger til aktuelle begivenheder og alliancer. Sådanne viser findes fra flere perioder af krigene og har givet læserne en enkel introduktion til, hvem der var ven og fjende og hvorfor - omtrent som nutidens karikaturtegninger af politikere og magthavere. Følgende eksempel beskriver stormagtsforholdene i tiden 1805-1807, og her talar kongen af Danmark til Napoleon:

König von Dannemark
Ruhig sitz ich hier im Norden
seh dein Trauerspielen zu
ich hab keine Lust am Morden
sondern nur an Fried und Ruh
wie kan auch der Krieg wohl nützen
ich will nur mein Volk beschützen
und die Neuterallität
mags auch gehen wie es geht
[Kongen af Danmark
Roligt sidder jeg i høje Nord,
ser på dine sørgespil.
Jeg har ingen lyst til mord,
men kun til fred og ro.
Hvad kan krig da også nytte?
Jeg vil blot mit folk beskytte
og vor neu-te-rallitet,
lad det så blot gå, som det vil.]

SOCIALE SKEL OG HVERDAGSLIV

Mange viser handler om social uretfærdighed og standsforskelle, som soldaterne allerede mærkede ved sessionen, hvor velhavende bønders sønner kunne købe sig fri. Visen "Min søn, om du vil i verden frem" giver dog på satirisk vis anvisning på, hvordan man kan narre de forskellige plageåndere ved tilsyneladende at tie og bukke.

Andre viser omhandler hverdagsliv, bondens liv, familieliv, julen, måltider og jagt. "Hovbondens møje" gør i 22 strofer rede for hovbondens pligter, som er så omfattende, at visen ender med følgende konklusion:

føren ieg slig en hovbonde vil være
heller i krigen ieg døde med ære

Det kan en værnepligtig landsoldat så trøste sig med!

KÆRLIGHEDSVISER

Kærligheden er det helt store emne i visebøgerne. Mange viser handler om kæresten, der blev efterladt hjemme og om længslen efter hende. Samtidig lurur faren for, at hun under den lange adskillelse finder sig en anden f.eks. den rige bondesøn, der købte sig fri ved sessionen.

Nogle viser foregriber hjemkomsten, hvor soldaten opdager kærestens svigt og alligevel tilgiver hende. Eller hvor kæresten er tro, og brylluppet kan holdes. Også kærligheden i en familie med børn drømmes der om. Kun i én vise udvikler situationen sig tragisk, da soldaten opdager, at hustruen har flere børn, end da han tog hjemmefra. Hun havde nemlig giftet sig igen, da hun fik underretning om mandens død i krigen. Soldaten drager en brutal konsekvens:

Kom, lad os disse små børn dele,
den ældste søn ham tager jeg,
de andre tre tilhører dig

Derefter drager soldaten og sønnen af til krigen.

KØN OG EROTIK

En del viser handler om forholdet mellem kønnene, men mindre poetisk end i kærlighedsviserne. De handler om forskelle i kønnenes påklædning og opførsel og et par viser tilmed om erotiske fantasier:

Hun Særken over Hoved tager
og sprang i Sengen meget fager
lagde sig udi min arm
indtil vi blev noget varm
Paa Amors værk vi da begynte
Ja det var det som hun øndte
Ja vel femten gang i Rad
gjorde jeg mig det nok glad

↑ Fig. 5. Tegning fra Christen Jensen Fouerbyes visebog, der viser en dansk soldat mellem en dansk pige (med hat) og en 'katolisk' pige.

← Fig. 6. Tegning i Illustreret Tidende 1860 som viser veteranen Hans Børglums usle hytte i en gravhøj i Vedsted i Sønderjylland. Tegningen senere brugt som motiv på postkort.

→ Fig. 7. Del af den danske konges riger efter 1815 med soldaternes hjemsted markeret med *.

RELIGION OG MORAL

I visebøgerne er der kun ganske få salmer. Der har nok ikke været behov for at skrive dem ned, for mange kunne man udenad eller fik tekster udleveret til feltpræstens gudstjenester.

Der forekommer viser af moralsk indhold af typen: Vi sidder godt her og drikker, men vi husker alligevel den fattige. Som her i visen ”På livets vej”:

...vi lytte paa den armes Røst
ved os han quæget bliver
Vi da om svundne samlings stund
Skal drømme sødt i Dødens Blund

En anden vise kendt fra Tyskland omhandler fænrikken, der tager en piges ære og bliver hængt som straf efter en krigsret. For at hans hustru ikke skal få noget at vide om hans forbrydelse, er hans sidste ønske til kammeraterne, at de siger, at han er blevet skudt.

SOLDATERLIV

Viserne om soldaterlivet handler om den hårde eksercits, den dårlige forplejning, om undertiden at sove på den bare jord og ikke kunne skifte tøj i dagevis. De kan også be-

skrive krigens gru, og marchen i hælene på de franske allierede beskrives:

Frandsoserne de reyser jo immer for ved os. De og saa med dem tage hvad som var dem til god. Naar som vi andre kom der var ingen Ting at faae alting var spoleret og alting øde laae

Kun ganske få morsomme situationer er gengivet, som da de danske soldater møder de franske og skal kommanderes af franske officerer:

I Lübeck vi sku' ligge og gøre vagter dér,
vi gik iblandt de franske, som var os ganske kær',
for hvad de kommendered', det vi jo ej forstod:
Hver gjorde som de vilde, det så jo morsomt ud.

Tanken om at ende som krigsfange må også have fyldt, og i en af visebøgerne findes Krigsfangens vise om en svensk soldats triste skæbne som krigsfange i Norge. Visens næstsidste strofe begynder med:

Ak havde ieg Venger alt som den
hvide Svane. saa vilde ieg svenge
hiem til mit fedre Land.

Kun en enkelt direkte antimilitaristisk vise findes i visebøgerne ”Ich bin des Lebens satt und müde” med ordene: Så følg nu alle mit råd, og lad være med at blive soldat.

VISERNES OPRINDELSE OG BRUG

For nogle af viserne er det muligt at finde deres oprindelse i trykte visebøger med kendte digtere som Jens Baggesen, Johan Ludvig Heiberg og digterpræsten Viktor-Kristian Hjort, der i 1810 udgav Sangbog for Soldaterstanden.

Visen ”Hør kammerater alle” fortæller soldaternes egen historie og er angiveligt digtet af en fynsk soldat, Peder Johansen Rye. Nogle visers indledninger tyder på, at de er skrevet af soldater, men ellers stammer mange nok fra skillingstryk.

Fæles for mange viser er, at de er nedskrevet efter hukommelsen eller mundtligt forlæg, for der er mange fejl, udeladelser og ændringer i forhold til kendte trykte viser.

Kun ved fire viser er der noder og ved få andre melodiangivelse. Men soldaterne kendte vel udmærket melodierne, når de sang dem, for formålet med viserne var utvivlsomt at blive sunget. Enten som underholdning i en ledig stund eller som adspredelse under de lange marcher.

Soldaterne må have kunnet genfinde sig selv i mange af viserne. De har kunnet opleve, at andre havde de samme problemer, ængstelser og erfaringer, så visebøgerne kunne også tjene til trøst og opbyggelse.

EFTER HJEMKOMSTEN

Gennem de nedskrevne viser kommer man tæt på soldaterne og deres tankesæt, og man tænker på, hvordan det mon gik dem efter hjemkomsten. For mange var soldatertiden nok deres livs oplevelse, men en del havde nok svært ved at komme hjem fra en tabt krig og en langvarig og ugjortværdig tjeneste som besættelsestropper i Frankrig. Nogle havde

sikkert også fysiske og psykiske mén af krigens oplevelser og kunne ikke tage del i det øvrige samfund.

Den officielle anerkendelse kom først langt senere fra kejser Napoleon 3. som i 1857 indstiftede Sankt Helena-medaljen for alle, som deltog i Napoleonskrigene på fransk side. Omtrent 600 af de henvend 20.000 involverede, danske soldater levede endnu og indsendte en ansøgning gennem de danske myndigheder. Ansøgningerne og de medfølgende beskrivelser af soldatens krigshistorie findes i Rigsarkivet og udgør sammen med viserne et minde om den tids jævne mennesker.

Visebøgerne er tilmed noget af det ældste bevarede materiale fra denne befolkningsgruppe, der først på den tid stiftede bekendtskab med regulær skoleundervisning.

Igennem viserne kan vi lære om almindelige mennesker og deres oplevelser i en krigertid og få belyst en del af Danmarkshistorien 'nedefra'. Visebøgerne vidner også om landsoldaternes mentalitet, deres interesse for poesi og sang og om deres brede horisont. ■

Oversættelser fra tysk er udført af forfatteren.